

PAWEŁ PIOTROWSKI

Operacja „Wisła”

Broń jądrowa na terytorium Polski

W artykule zostało omówione zagadnienie przechowywania na terenie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej broni jądrowej w ramach operacji „Wisła”. Było to jedno z najbardziej tajnych przedsięwzięć realizowanych przez Sztab Generalny Wojska Polskiego (dalej: SG WP) w powojennym okresie. Po raz pierwszy wzmianka o tej operacji pojawiła się w książce–reportażu „*Oko Pentagonu. Rzecz o pułkowniku Ryszardzie Kuklińskim*”, wydanej w 1995 r.¹ Autorzy, powołując się na wywiad płk. Kuklińskiego dla nowojorskiego „Nowego Dziennika” z 1993 r., podali także kryptonim operacji – „Wisła”. Sam płk Kukliński w tym wywiadzie mówił, że broń jądrowa była na terytorium PRL składowana, lecz raczej nie znał dokładnych miejsc lokalizacji. Publikacja ta nie wywołała wówczas żadnego rezonansu, akta operacji „Wisła” przechowywano w Zarządzie Operacyjnym SG WP do 2000 r., kiedy to przekazano je do Archiwum Instytucji Ministerstwa Obrony Narodowej w Modlinie (ob. Archiwum Wojskowe w Nowym Dworze Mazowieckim). Znamienne, że wraz z grupą dokumentów związanych z planami operacyjnymi Sił Zbrojnych PRL w momencie przekazywania do Archiwum Instytucji MON potwierdzono ich klauzule jako „ściśle tajne”, a jako rok zamknięcia teczki podano rok 2000, co praktycznie oznaczało, że dopiero w 2050 r. dokumenty te mogłyby zostać odtajnione. Sytuacja zmieniła się jednak w latach 2005–2006 – powołana przez ministra obrony narodowej Radosława Sikorskiego komisja archiwalna składająca się z pracowników IPN oraz MON odszukała dokumenty i wniosła o ich odtajnienie. Tym samym trafiły one do archiwum IPN i stały się dostępne dla historyków. Pierwszym tekstem w którym opisano tę operację na podstawie akt, był artykuł Pawła

¹ K. Dubiński, I. Jureczko, *Oko Pentagonu. Rzecz o pułkowniku Ryszardzie Kuklińskim*, Warszawa 1995, s. 44–47.

Piotrowskiego i Tomasza Pępowskiego *Polska miała arsenał broni nuklearnej*, opublikowany w „Dzienniku” w styczniu 2007 r.² Na ustalenia tego artykułu powołali się autorzy tekstu *Magazyny broni jądrowej w Polsce*, Tomasz Szulc i Krzysztof Nicpoń, opublikowanego w dwumiesięczniku „Poligon”, niestety, co wynikało z ich braku profesjonalizmu, nie podając źródła, z którego czerpali swoją wiedzę³. Sam artykuł skupia się na opisie technicznym obiektów, w których mogła być przechowywana broń jądrowa i nosi charakter spekulacyjny, gdyż autorzy nie dysponowali żadnymi innymi źródłami dotyczącymi omawianego zagadnienia. Niewiele miejsca poświęcił temu zagadnieniu gen. Franciszek Puchała, co jest dziwne, gdyż dysponował dostępem do dokumentacji operacji „Wisła”, kiedy pełnił funkcję zastępcy szefa Sztabu Generalnego ds. operacyjnych w latach osiemdziesiątych⁴.

Rozwój jednostek WP przystosowanych do użycia broni jądrowej

Od końca lat pięćdziesiątych w ZSRR obowiązywała doktryna wojenna okresu wojny jądrowej (od 1971 r. zmodyfikowana jak doktryna wojny raketowo-jądrowej). W związku z tym przykładano decydujące znaczenie do „rakietyzacji” wojska, uważając ten środek walki za najlepiej przystosowany do przenoszenia ładunków jądrowych, a co za tym idzie do zdobycia przewagi ogniowej na atomowym polu bitwy. W ślad za tym odpowiednie zobowiązania podjęły także kraje Układu Warszawskiego. 26 czerwca 1961 r. minister obrony narodowej marsz. Marian Spychalski wydał Dyrektywę nr 003/Org w sprawie głównych przedsięwzięć organizacyjnych przewidzianych do realizacji w Siłach Zbrojnych PRL w latach 1961–1965, w której jednym z głównych zadań było sformowanie oddziałów rakiet operacyjno-taktycznych i taktycznych⁵. Z kolei w marcu 1962 r. minister obrony narodowej wydał rozkaz organizacyjny będący wstępem do planów wprowadzenia na uzbrojenie WP broni raketowej⁶. W rezultacie tych decyzji w latach 1961–1968 w Polsce sformowano 4 brygady artylerii wyposażone w zestawy rakiet operacyjno-taktycznych 9K51 z rakietami R-11M oraz 14 dywizjonów artylerii wyposażonych w taktyczne zestawy raketowe 2K6 „Łuna”, które weszły w skład dywizji pancernych i zmechanizowanych.

² P. Piotrowski, T. Pępowski, *Polska miała arsenał broni jądrowej*, „Dziennik”, 25 I 2007.

³ T. Szulc, K. Nicpoń, *Magazyny broni jądrowej na terytorium Polski*, „Poligon” 2007, nr 3, s. 62–77.

⁴ F. Puchała, *Sekrety Sztabu Generalnego pojaltańskiej Polski*, Warszawa 2011.

⁵ M. Trubas, *2 Pomorska Brygada Artylerii. Choszczno 1963–1992*, Warszawa 2005, s. 34–35.

⁶ Centralne Archiwum Wojskowe (dalej: CAW), 1677/84/18, Rozkaz ministra obrony narodowej nr 0029/Org z 19 III 1962 r., k. 51.

Pierwszą jednostką raketową sformowaną w WP była 32 Łużycka Brygada Artylerii (3 i 6 Dywizjony Artylerii) w Orzyszu. Formowanie jej rozpoczęto w połowie 1961 r. na bazie dotychczasowej 32 Łużyckiej Brygady Artylerii Haubic. Jednocześnie, również w Orzyszu, powstał Ośrodek Szkolenia Artylerii mający za zadanie przygotowanie specjalistycznych kadr dla jednostek raketowych⁷. W następnym roku rozpoczęto formowanie 18 Brygady Artylerii w Bolesławcu (9 i 13 Dywizjony Artylerii)⁸ oraz 20 Brygady Artylerii w Choszcznie (16 i 17 Dywizjony Artylerii)⁹. Brygady miały na uzbrojeniu po sześć zestawów raketowych 9K51 i podlegały dowództwom armii¹⁰. Ostatnią, 36 Brygadę Artylerii (27 i 28 Dywizjony Artylerii) w Biedrusku, przeznaczoną dla Frontu, rozpoczęto formować w połowie 1965 r.¹¹, a zakończono w 1969 r., co było spowodowane długim oczekiwaniem na dostawę wyrzutni raketowych¹². Brygada ta jako pierwsza w WP otrzymała nowe zestawy 9K72 „Elbrus”.

Pierwsze jednostki wyposażone w taktyczne zestawy raketowe 2K6 „Łuna” rozpoczęto formować już w marcu 1962 r., były to 23 Szkolny Dywizjon Artylerii w Toruniu (podporządkowany szefowi Artylerii WP) oraz 24 Dywizjon Artylerii w Sulechowie (dla 5 Dywizji Pancерnej, potem 4 Dywizji Zmechanizowanej)¹³. Stopniowo również dotychczasowe oddziały wyposażone w artyleryjskie wyrzutnie raketowe BM-14 w ramach realizacji zamierzeń organizacyjnych przeformowano w dywizjony artylerii liczące po 3 zestawy raketowe 2K6. Były to: 22 Dywizjon Artylerii przeformowany z 22 Dywizjonu Artylerii Raketowej (12 DZ)¹⁴, 8 Dywizjon Artylerii w (10 DPanc), 10 Dywizjon Artylerii (11 DZ)¹⁵, 4 Dywizjon Artylerii (16 DPanc) i 7 Dywizjon Artylerii

⁷ CAW, 1677/84/7, Zarządzenie szefa SG WP nr 033/Org z 27 IV 1961 r., k. 46.

⁸ *Ibidem*, 1677/84/12, 014/Org z 19 II 1962 r., k. 135; *ibidem*, 1677/84/18, Rozkaz ministra obrony narodowej nr 0070/Org z 30 VI 1962 r., k. 62.

⁹ CAW, 1677/84/18, Zarządzenie szefa SG WP nr 00140/Org z 10 XI 1962 r., k. 76; *ibidem*, Zarządzenie szefa SG WP nr 0043/Org z 21 III 1963 r., k. 87. W 1967 r. zmieniła nazwę na 2 Brygada Artylerii. Nazwa Brygada Artylerii (dalej: BA) miała dodatkowo zamaskować przeznaczenie tych jednostek, w planach operacyjnych nosiły one nazwę – Brygad Operacyjno-Taktycznych.

¹⁰ 32 Łużycka BA podlegała 1 Armii, 20 BA podlegała 1 Armii, 18 BA podlegała 2 Armii.

¹¹ CAW, 1677/84/18, Zarządzenie szefa SG WP nr 0015/Org z 13 III 1965 r., k. 316. W 1969 r. zmieniła nazwę na 3 Brygada Artylerii.

¹² CAW, 1677/84/48, Zarządzenie szefa SG WP nr 081/Org z 31 V 1968 r., k. 310.

¹³ CAW, 1677/84/18, Rozkaz ministra obrony narodowej nr 0030/Org z 23 III 1962 r., k. 59. Później 24 Dywizjon Artylerii został rozformowany.

¹⁴ *Ibidem*, Zarządzenie szefa SG WP nr 00100/Org z 21 VIII 1962 r., k. 70.

¹⁵ *Ibidem*, Zarządzenie szefa SG WP nr 0059/Org z 8 IV 1963 r., k. 99.

(20 DPanc)¹⁶, 1 Dywizjon Artylerii (8 DZ)¹⁷, 41 Dywizjon Artylerii (7 Dywizja Desantowa), 18 Dywizjon Artylerii (5 DZ), 2 Dywizjon Artylerii (2 DZ)¹⁸, 5 Dywizjon Artylerii (1 DZ), 19 Dywizjon Artylerii (15 DZ)¹⁹, 42 Dywizjon Artylerii (3 DZ) i 44 Dywizjon Artylerii (9 DZ)²⁰.

Po zakończeniu procesu formowania wojsk raketowych, według stanów na 1 stycznia 1971 r. na wyposażeniu WP znajdowało się 18 zestawów rakiet operacyjno-taktycznych 9K51 (6 w Warszawskim Okręgu Wojskowym, 6 w Pomorskim OW, 6 w Śląskim OW), 6 zestawów rakiet operacyjno-taktycznych 9K72 (w ŚOW), 19 zestawów rakiet taktycznych 2K6 (4 w WOW, 12 w POW, 3 w ŚOW), 24 taktyczne zestawy raketowe 9K52 (12 w POW, 12 w ŚOW)²¹.

Począwszy od 1968, do 1981 r. środki przenoszenia broni jądrowej modernizowano, zestawy rakiet operacyjno-taktycznych 9K51 stopniowo zastąpiono we wszystkich brygadach artylerii zestawami 9K72 „Elbrus” (oznaczenie eksportowe R-300), wówczas również zwiększono liczbę wyrzutni raketowych w brygadzie z 6 do 8 (za wyjątkiem 32 Brygady Artylerii, która otrzymała jedynie 4 wyrzutnie), natomiast taktyczne zestawy raketowe 2K6 „Łuna” zastąpione zostały w latach 1966–1982 przez zestawy 9K52 „Łuna-M” (oznaczenie eksportowe R-70). W końcu 1987 r. na uzbrojenie 2 Dywizjonu Artylerii (20 DPanc) weszły cztery sztuki zestawu 9K79 „Toczka”. Również w dywizjonach rakiet taktycznych zwiększano stopniowo ilość wyrzutni z trzech do czterech. Dodatkowo w 1985 r. weszło na uzbrojenie dywizjonu artylerii wielkiej mocy podporządkowanego 5 Brygadzie Artylerii Armat osiem armat 2S7 Pion kal. 203 mm, przystosowanych do prowadzenia ognia pociskami z ładunkiem jądrowym. Według stanów bojowych na 1 stycznia 1988 r. w WP znajdowało się 28 zestawów raketowych 9K72 (4 w WOW, 9 w POW i 15 w ŚOW) 49 zestawów rakiet taktycznych w tym 45 9K52 (4 w WOW, 24 w POW i 17 w ŚOW) oraz 4 zestawy raketowe „Toczka” (w POW)²². Do planowanego w drugiej połowie lat osiemdziesiątych przebrojenia 3 Brygady Artylerii w 8 zestawów operacyjno-taktycznych 9K714 „Oka” nie doszło z przyczyn ekonomicznych.

¹⁶ CAW, 1677/84/18, Zarządzenie szefa SG WP nr 0060/Org z 8 IV 1963 r., k. 101.

¹⁷ CAW, 1677/84/18, Zarządzenie szefa SG WP nr 0088/Org z 15 VII 1964 r., k. 303.

¹⁸ CAW, 1677/84/38, Zarządzenie szefa SG WP nr 085/Org z 17 VII 1966 r. k. 132.

¹⁹ CAW, 1677/84/44, Zarządzenie szefa SG WP nr 0110/Org z 1 VIII 1967 r., k. 307.

²⁰ CAW, 1677/84/49, Zarządzenie szefa SG WP nr 0117/Org z 30 VII 1967 r., k. 327.

²¹ CAW, 1599/75/76, Meldunki o stanie bojowym wojska na 1 I 1971 r., k. 29, 60, 104,

²² Archiwum Wojskowe w Nowym Dworze Mazowieckim, 1114/95/66, Meldunki o stanie bojowym wojska na 1 I 1988 r., k. 46, 118, 177.

Ponadto w omawianym okresie sformowano tzw. tył raketowy, w którego skład wchodziły polowe techniczne bazy raketowe, bataliony dowozu amunicji oraz specjalne składy paliwa i jednostki jego dowozu do wyrzutni. Jeszcze w 1961 r. rozpoczęto formowanie 20 Centralnej Bazy Amunicji w Mostach k. Goleniowa, z przeznaczeniem na składowanie rakiet taktycznych i operacyjno-taktycznych²³. Dla przechowywania i dowozu paliwa raketowego utworzono 34 Składowicę Materiałów Pędnych i Smarów (MPS) w Warcisławiu k. Trzebiatowa, wraz z 9 Kompanią Dowozu Materiałów Pędnych i Smarów²⁴. W 1963 r. rozpoczęto formowanie 2 Wojskowych Zakładów Uzbrojenia w Grudziądzu, których zadaniem była naprawa i remonty sprzętu raketowego²⁵. W późniejszym okresie zadanie remontu sprzętu raketowego przejęły Wojskowe Zakłady Elektroniczne w Zielonce. Powstały także jednostki zabezpieczające formowane brygady artylerii w sprzęt raketowy – Polowe Techniczne Bazy Remontowe (PTBR): 11 PTBR w Skwierzynie, 15 PTBR w Miedwiu i 18 PTBR w Szczecinie Gumieńcach²⁶, a następnie 21 PTBR w Ornećcu²⁷. Do ich zadań należało przyjmowanie rakiet i głowic, przechowywanie, sprawdzanie techniczne i ich dowóz do pododdziałów technicznych brygad i dywizjonów rakiet. Dla zapewnienia dowozu rakiet i głowic z punktów odbioru (składowic) do PTBR sformowano 28 i 25 Samodzielne Bataliony Dowozu Amunicji w Skwierzynie i Miedwiu²⁸.

Do przenoszenia broni jądrowej przystosowano również część sprzętu lotniczego znajdującego się na wyposażeniu Wojsk Lotniczych. Od początku lat pięćdziesiątych w Polsce eksploatowano samoloty bombowe Il-28, które mogły posiadać specjalne wyposażenie (m.in. podgrzewana komora bombowa), jednak najprawdopodobniej samoloty będące na wyposażeniu Wojsk Lotniczych nie posiadały możliwości przenoszenia ładunków specjalnych²⁹. Na początku lat sześćdziesiątych podjęto decyzję zakupie sa-

²³ CAW, 1677/84/4, Zarządzenie szefa SG WP nr 0108/Org z 27 XII 1960 r., k. 263; *ibidem*, 1677/84/23, Zarządzenie szefa SG WP nr 0135/Org z 13 IX 1963 r., k. 237.

²⁴ CAW, 1677/84/18, Zarządzenie szefa SG WP nr 00120/Org z 17 X 1964 r., k. 306; *ibidem* 1677/84/22, Zarządzenie szefa SG WP nr 078/Org z 23 V 1963 r., k. 42.

²⁵ CAW 1677/84/22, Zarządzenie szefa SG WP nr 0019/Org z 21 I 1963 r., k. 80.

²⁶ *Ibidem*, Zarządzenie szefa SG WP nr 0048/Org z 21 III 1963 r., k. 97; *ibidem*, 1677/84/18, Zarządzenie szefa SG WP nr 00161/Org z 28 XI 1963 r., k. 123, *ibidem*, Zarządzenie szefa SG WP nr 0047/Org z 27 V 1965 r., k. 328.

²⁷ CAW, 1677/84/44, Zarządzenie szefa SG WP nr 087/Org z 27 VI 1967 r., k. 46.

²⁸ CAW, 1677/84/18, Zarządzenie szefa SG WP nr 00161/Org z 28 XI 1963 r., k. 123; Zarządzenie szefa SG WP nr 0036/Org z 5 III 1963 r., k. 236. Nazwa „batalion dowozu amunicji” miała na celu ukrycie zasadniczego zadania tych jednostek, w planach mobilizacyjnych nosiły one nazwę – „samodzielny dywizjon dowozu rakiet”.

²⁹ Niestety, ponieważ dokumentacja techniczna została zniszczona, niemożliwe jest obecnie ustalenie, jak naprawdę wyglądała ta sprawa. Autor nie natrafił w dokumentacji archiwalnej

molotów myśliwsko-bombowych Su-7, wśród nich znajdowały się 33 sztuki w wersji BKL oraz U, przystosowane do przenoszenia lotniczych bomb atomowych. Samoloty te weszły na wyposażenie 5 Pułku Lotnictwa Myśliwsko-Bombowego (w 1967 r. przemianowanego na 3 Pułk Lotnictwa Myśliwsko-Bombowego, PLM) stacjonującego w Bydgoszczy. Ponadto na wyposażenie 40 Pułku Lotnictwa Myśliwskiego w Świdwinie weszło 12 samolotów MiG-21PFM w modyfikacji N-93, także przystosowanych do przenoszenia bomb jądrowych³⁰. W 1976 r. na wyposażenie 7 Brygady Lotnictwa Bombowo-Rozpoznawczego weszły samoloty Su-20. 1 lipca 1980 r. Wojska Lotnicze dysponowały 71 samolotami przystosowanymi do zrzutu lotniczych bomb jądrowych (LJB). Wśród nich były:

- 24 samoloty myśliwsko-bombowe Su-20 i 3 Su-7U z 7 Brygady Lotnictwa Bombowo-Rozpoznawczego w Powidzu;
- 27 samolotów myśliwsko-bombowych Su-7BKŁ, 2 Su-7BM i 4 Su-7U z 3 Pułku Lotnictwa Myśliwsko-Bombowego w Bydgoszczy;
- 11 samolotów myśliwskich MiG-21N ze składu 2 Pułku Lotnictwa Myśliwskiego w Goleniowie³¹.

Ponadto w latach 1984–88 do eksploatacji w Wojskach Lotniczych wprowadzono 90 samolotów myśliwsko-bombowych Su-22M4 i 20 szkolno-bombowych Su-22UM3K, które również mogły przenosić bomby atomowe.

Broń jądrowa w planach operacyjnych WP

Wprowadzenie broni raketowej na wyposażenie wojsk do szerebła taktycznego dawało ogromne możliwości porażenia ogniowego przeciwnika. Praktycznie w każdym ćwiczeniu o powodzeniu decydowało zmasowane użycie broni jądrowej będącej w dyspozycji dowódców szerebła taktycznego i operacyjnego. Minusem takiego rozwiązania było zaniedbanie szkolenia taktycznego i operacyjno-taktycznego w warunkach działań konwencjonalnych. W trakcie operacji zaczepnej zakładano zmasowane wykorzystanie uderzeń jądrowych. Dynamikę zmian w tym zakresie można prześledzić w oparciu o założenia użycia broni jądrowej w kolejnych planach operacyjnych Frontu Nadmorskiego

na jakąkolwiek wzmiankę dotyczącą zastosowania samolotów bombowych Il-28 w charakterze nosicieli broni jądrowej.

³⁰ G. Skowroński, *Nosiciele broni A*, „Lotnictwo z Szachownicą” 2004, nr 8 (01/2004), s. 16 i n. Po przeformowaniu 40 PLM na pułk myśliwsko-szturmowy samoloty te przekazano do 2 PLM w Goleniowie.

³¹ CAW, 1724/88/34, Notatka w sprawie przygotowania personelu latającego i technicznego Wojsk Lotniczych do działań z użyciem lotniczych bomb jądrowych, Warszawa 19 VIII 1980 r., k. 237. Dla celów szkoleniowych do symulacji zrzutu bomb lotniczych używano bomb szkoleniowych P-50.

wystawianego przez Siły Zbrojne PRL do operacji zaczepnej na Zachodnioeuropejskim Teatrze Działań Wojennych.

W pierwszym wprowadzonym do realizacji „Planie operacyjnym Frontu Nadmorskiego” z 1965 r. założono przydział dla wykonania operacji Frontu 91 głowic jądrowych, w tym 34 głowice taktyczne dla rakiet zestawów taktycznych 2K6 „Łuna” (8 głowic o mocy 8 kt, 13 o mocy 10 kt, 13 o mocy 13 kt). Pozostałe 57 głowic jądrowych było przeznaczonych dla rakiet operacyjno-taktycznych, w tym 45 dla rakiet zestawów 9K51 (8 głowic o mocy 8 kt, 17 o mocy 20 kt, 20 o mocy 40 kt) oraz 12 dla rakiet zestawu 9K72 „Elbrus” (2 o mocy 20 kt, 7 o mocy 40 kt, 3 o mocy 100 kt)³². Użycie broni jądrowej następowało na specjalny rozkaz dowódcy Frontu Nadmorskiego.

W kolejnym planie operacyjnym z 1970 r. założono już użycie 177 głowic jądrowych, w tym 117 taktycznych (45 dla zestawów 2K6 „Łuna” i 72 dla zestawów 9K52 „Łuna-M”) oraz 60 dla rakiet operacyjno-taktycznych (42 dla zestawów 9K51 i 18 dla zestawów 9K71 „Elbrus”)³³. Założono również wykonanie w trakcie operacji zaczepnej 17 wylotów samolotów–nosicieli broni jądrowej i wsparcie 12 wylotami samolotów bombowego lotnictwa strategicznego Armii Radzieckiej³⁴.

Kolejny plan operacyjny zatwierdzony w 1976 r. w ogólnym zarysie zakładał wykorzystanie 172 ładunków jądrowych o łącznej mocy 17 567,5 kt, w tym operacyjno-taktycznych – 48 głowic, taktycznych – 88 głowic i 36 lotniczych bomb jądrowych, co stanowiło duże zwiększenie udziału lotnictwa w wykonaniu operacji porażenia jądrowego i wiązało się ze wzrostem liczby samolotów–nosicieli (Su-7, Su-20 i MiG-21). Dla przeprowadzenia pierwszego zmasowanego uderzenia jądrowego frontu wydzielano 110 ładunków jądrowych, z czego 36 operacyjno-taktycznych (każda o mocy 300 kt), 48 taktycznych (43 o mocy 10 kt, 5 o mocy 200 kt) oraz 26 bomb lotniczych (3 o mocy 0,5 kt, 3 o mocy 1 kt, 19 o mocy 15 kt, 1 o mocy 200 kt). Dla kolejnego uderzenia jądrowego wydzielano 53 ładunki jądrowe, z czego 10 operacyjno-taktycznych (o mocy 300 kt), 34 taktyczne (31 o mocy 10 kt, 3 o mocy 200 kt), 9 bomb lotniczych (2 o mocy 0,5 kt, 2 o mocy 1 kt, 5 o mocy 15 kt). W odwodzie dowództwa frontu pozostawało 9 ładunków jądrowych, w tym 2 operacyjno-taktyczne (300 kt), 6 taktycznych (10 kt)

³² Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej: AIPN), 02958/164, Plan operacji zaczepnej Frontu Nadmorskiego, 28 II 1965 r., k. 21. W tym okresie nie zakładano jeszcze użycia broni jądrowej przez lotnictwo frontu. Na jego rzecz miał wykonać 12 uderzeń jądrowych 132 Pułk Lotnictwa Bombowego Dalekiego Zasięgu Armii Radzieckiej.

³³ S. Cenckiewicz, *Atomowy szpieg. Ryszard Kukliński i wojna wywiadów*, Poznań 2014, Załącznik – Plan operacji zaczepnej Frontu Nadmorskiego, 25 II 1970 r., s. 518.

³⁴ *Ibidem*, s. 524–525. Autor stosuje w tekście wymiennie przymiotniki „radziecki” i „sowiecki” jako równoważne.

i 1 bomba lotnicza (200 kt). Ponadto dla wsparcia wykonywanej operacji desantowej na wyspy duńskie wydzielano dodatkowo 17 ładunków jądrowych, z tego 6 operacyjno-taktycznych (300 kt) i 5 taktycznych (10 kt), jak również 6 bomb lotniczych (2 o mocy 0,5 kt, 1 o mocy 1 kt, 1 o mocy 3 kt, 1 o mocy 15 kt). Na rzecz frontu wykonywało uderzenie jądrowe również 17–18 samolotów lotnictwa bombowego Armii Radzieckiej³⁵. Ostatni zatwierdzony w 1986 r. „plan operacyjny” zakładał wydzielenie dla potrzeb Frontu Polskiego 213 rakiet z ładunkiem jądrowym, 52 jądrowych bomb lotniczych oraz 16 pocisków jądrowych kal. 203 mm dla armat 2S7 „Pion”³⁶.

Plany rozlokowania broni jądrowej w Polsce – operacja „Wisła”

Wprowadzenie do uzbrojenia WP środków przenoszenia broni jądrowej wymusiło konieczność wypracowania systemu zaopatrywania w ten środek porażenia ogniowego. Początkowo zakładano, że w wypadku podwyższenia stanu gotowości bojowej wojsk broń atomowa zostanie przetransportowana na terytorium Polski z ZSRR. Pierwsze ćwiczenie, w którym praktycznie wypróbowano metody transportu broni jądrowej, dowództwo Zjednoczonych Sił Zbrojnych (ZSZ) Układu Warszawskiego przy współudziale Instytucji Centralnych MON przeprowadziło w lutym 1965 r. Kierował ćwiczeniem gen. armii Paweł Batow, szef Sztabu Generalnego Armii Radzieckiej, a ze strony polskiej grupą operacyjną przygotowującą ćwiczenie kierował gen. bryg. Tadeusz Hupałowski. Tematem ćwiczenia było „przekazywanie uzbrojenia specjalnego (głowic, bomb lotniczych i rakiet) do związków i oddziałów raketowych WP”. Celem było natomiast sprecyzowanie poglądów na sposoby dostawy uzbrojenia specjalnego z ZSRR za pomocą transportu kolejowego, samochodowego i morskiego. W trakcie ćwiczeń miano przeprowadzić pokaz przygotowania do startu rakiet operacyjno-taktycznych i taktycznych oraz zademonstrować dowóz specjalnych bomb lotniczych dla samolotów Su-7B. W ramach tych ćwiczeń na lotnisko w Debrznie przyleciały cztery radzieckie Su-7B, do portu w Uście przypłynął specjalny statek, z którego wyładowano głowice i przetransportowano na poligon w Drawsku oraz na lotnisko w Słupsku. Specjalny zespół montażu rakiet przetransportowano koleją z Brześcia na poligon w Bornem-Sulinowie. Ostatnim wariantem transportu było przegrupowanie zespołu montażu rakiet samochodami na trasie Braniewo–Chojnice–Borne-Sulinowo. Główny pokaz elaboracji głowic jądrowych miał miejsce 26 lutego 1965 r. w Karwicach na terenie poligonu drawskiego. Wzięło w nim udział ponad

³⁵ AIPN, 02958/151, Charakterystyka Planu operacyjnego WP, k. 3.

³⁶ AIPN, 02958/154, Plan operacyjnego użycia Sił Zbrojnych na czas wojny, 29 XI 1986 r., k. 47.

100 wyższych oficerów polskich z instytucji centralnych MON, dowództw okręgów wojskowych, Akademii Sztabu Generalnego i Wojskowej Akademii Technicznej. Również tego samego dnia odbył się pokaz dla 20 oficerów lotnictwa na lotnisku w Debrznie³⁷.

Ćwiczenie wykazało, jak złożonym zagadnieniem jest proces transportu broni jądrowej z terytorium ZSRR, szczególnie ze względu na możliwe zniszczenia na trasach dowozu oraz ścisłe reżimy czasowe, jakie zakładano dla przeprowadzenia tej operacji, a wojska raketowe miały być gotowe do użycia w czasie niemal natychmiastowym. W Dowództwie Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego zapadła decyzja o budowie na terenie państw UW specjalnych składów broni jądrowej. Niestety, nie odnaleziono dotąd tekstu decyzji związanej z polityczną stroną tych ustaleń, nie wiadomo nawet, czy taką podjęto. Pierwszy dokument strony polskiej to zatwierdzony 31 października 1966 r. przez szefa Sztabu Generalnego WP gen. dyw. Wojciecha Jaruzelskiego plan rekonesansu miejsc dla budowy obiektów specjalnych na terytorium Polski. Miały to być rejony śródlądne, pozwalające na dobre maskowanie, w pobliżu dróg przelotowych i linii kolejowych oraz garnizonów Armii Radzieckiej. W skład wspólnej komisji weszli ze strony PRL: jako przewodniczący szef Wojsk Rakietowych i Artylerii gen. bryg. Ignacy Szczęśnowicz, członkowie: szef Departamentu Służby Kwaterunkowo-Budowlanej WP płk inż. Jarosław Słupski, szef Oddziału I Zarządu Operacyjnego SG WP płk Kazimierz Żarnecki. Stronę sowiecką reprezentowali: zastępca szefa Kierunku Głównego Zarządu Operacyjnego Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych ZSRR płk P.P. Us³⁸, starszy oficer Głównego Zarządu Operacyjnego Sztabu Generalnego SZ ZSRR płk A.S. Iwanow, zastępca szefa Zarządu Głównego Zarządu Uzbrojenia SZ ZSRR płk A.J. Jewdokinow oraz Główny Inżynier Biura Konstrukcyjnego Centralnego Instytutu Projektowania nr 31 ppłk inż. W.S. Potapow. Komisja dokonała rekonesansu od 3 do 11 listopada i już dwa dni później przedstawiła wnioski, które wskazywały na trzy obszary leśne, w których miałyby powstać obiekty specjalne:

Rejon nr 1 – na południe od Białogardu, niedaleko miejscowości Dobrowo;

Rejon nr 2 – na południowy wschód od Wałcza, 10 km na północ od miejscowości Szwecja;

Rejon nr 3 – na północny wschód od Wędrzyna, 6 km na wschód od Trzemeszna Lubuskiego.

³⁷ P. Piotrowski, *Organizacja i dyslokacja Armii Czerwonej/Radzieckiej na terytorium Polski w latach 1944–1993* [w:] *W objęciach wielkiego brata. Sowietci w Polsce 1944–1993*, red. K. Rokicki, S. Stepien, Warszawa 2009, s. 135–136.

³⁸ W tym i kolejnych przypadkach nie udało się ustalić imion oficerów radzieckich.

Protokół z prac komisji został zatwierdzony przez gen. Jaruzelskiego 14 listopada 1966 r.³⁹

Kluczowe dla zagadnienia przechowywania broni jądrowej na terenie Polski było zawarcie 25 lutego 1967 r. w Moskwie przez ministra obrony narodowej ZSRR marsz. Andrieja Greczko oraz ministra obrony narodowej PRL marsz. Mariana Spychalskiego „Porozumienia między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich o środkach podjętych w zakresie podwyższenia gotowości bojowej wojsk”. Zawierające siedem artykułów porozumienie obejmowało podstawowe zasady rozmieszczenia na terytorium Polski broni atomowej, jak to określono w dokumencie – amunicji jądrowej wraz z zespołami montażowymi. W tym celu uzgodniono, że do 1 listopada 1969 r. miały zostać wybudowane trzy obiekty w rejonach: Białogard, Wałcz i Wędrzyn, posiadające po dwa składy specjalne oraz budynki zabezpieczenia. Strona radziecka brała na siebie obowiązek bezpłatnego zaprojektowania składów specjalnych i dostaw specjalnego wyposażenia technicznego przeznaczonego do kontroli, montażu i obsługi amunicji jądrowej. Miała również udzielić pomocy technicznej poprzez wydanie założeń technicznych oraz konsultacje dotyczące projektowania obiektów, które miały być zrealizowane przez stronę polską. Następnie ustalono, że na podstawie oddzielnych kontraktów, zawartych pomiędzy stroną polską a Głównym Zarządem Inżynieryjnym Państwowego Komitetu Rady Ministrów ZSRR do spraw łączności ekonomicznej z zagranicą, zostanie dostarczone wyposażenie składów specjalnych, nieprodukowane w Polsce. Strona polska miała pokryć koszty budowy obiektów oraz związanych z nią dróg, sieci inżynieryjnych (prąd, gaz, kanalizacja), jak również koszty projektowania budynków i obiektów, poza składami specjalnymi. Podkreślono, że obiekty stanowią własność PRL, lecz od chwili złożenia w nich amunicji jądrowej miały przejść w wyłączne zarządzanie i użytkowanie przez stronę sowiecką. Miało to być zgodne z porozumieniem pomiędzy rządem PRL a rządem ZSRR o trybie i warunkach korzystania przez wojska radzieckie stacjonujące na terenie Polski z różnego rodzaju obiektów i usług, zawartym 18 czerwca 1958 r.

Kolejne postanowienia dotyczyły ochrony tajemnicy obiektów, ustalono, że budowa i przechowywanie w nich amunicji jądrowej stanowi tajemnicę państwową, i co za tym idzie krąg osób poinformowanych o sprawie miał być ściśle ograniczony. Na PRL spoczywało, w zakresie wspólnie ustalonych wymagań, zapewnienie realizacji przedsięwzięć związanych z maskowaniem obiektów w okresie ich budowy i eksploatacji. Polska miała również zapewnić ich osłonę siłami obrony powietrznej kraju. Natomiast strona radziecka miała odpowiadać za zabezpieczenie przed rozprzestrzenianiem środków

³⁹ AIPN, 1405/323, Protokół sporządzony 13 listopada 1966 r. w Warszawie, k. 2–6.

promieniotwórczych, jak też wziąć na siebie utrzymywanie, obsługę i przygotowanie amunicji jądrowej do wydania oraz jej ochronę. Tryb wydawania amunicji jądrowej i podporządkowanie zespołów montażowych Wojsku Polskiemu na okres wojny miał zostać dodatkowo ustalony odrębnym porozumieniem pomiędzy Naczelnym Dowództwem Armii Radzieckiej oraz Naczelnym Dowództwem Wojska Polskiego. Na stronie polskiej spoczywał obowiązek dostarczenia amunicji jądrowej od składów specjalnych do Polowych Technicznych Baz Rakiетowych WP. W związku z tym miała być utrzymywana w pododdziałach dowozu raket odpowiednia liczba przystosowanych do tego zadania samochodów specjalnych. Dla zapewnienia szybkiego dostarczenia amunicji jądrowej ze składów specjalnych do Polowych Technicznych Baz Rakiетowych WP pododdziały dowozu raket miały być rozmieszczone w ich pobliżu. Postanowienia końcowe określały, że „Porozumienie” zostało zawarte na czas nieokreślony i miało utracić swoją moc w ciągu roku od wystąpienia jednej ze stron z życzeniem jego unieważnienia⁴⁰.

Uzupełniającą rolę pełnił „Protokół do Porozumienia między Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 25 lutego 1967 r.” podpisany w Warszawie 28 lutego 1970 r. przez pierwszego zastępcę ministra obrony, szefa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych ZSRR marsz. Matwieja Zacharowa oraz wiceministra obrony narodowej PRL, szefa Sztabu Generalnego WP gen. dyw. Bolesława Chochę. Protokół zakładał, że na terytorium Polski zostaną rozmieszczone jednostki radzieckie pozostające w bezpośrednim podporządkowaniu dowództwu Armii Radzieckiej. Wszelkie zagadnienia związane ze szkoleniem, gotowością bojową czy z inspekcjonowaniem miały leżeć także w jego wyłącznej kompetencji. Obie strony porozumienia miały opracować odpowiednią legendę maskowania każdego obiektu i plan przedsięwzięć mających na celu utrzymanie w tajemnicy rzeczywistego przeznaczenia tych obiektów. Również ich ochrona miała być sprawowana przez stronę radziecką, a na podejściach do pierścienia zewnętrznego zabezpieczenia miała być ustanowiona strefa zakazana. W razie konieczności wzmocnienia ochrony i organizacji obrony obiektów niezbędne siły i środki miały być wydzielone przez stronę radziecką, konkretnie dowództwo Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej. Ponadto stwierdzano, że budynki i zainstalowane w nich urządzenia stacjonarne będą stanowiły własność PRL i zostaną przekazane stronie radzieckiej w tymczasowe wykorzystanie. Strona radziecka miała zabezpieczać utrzymanie budynków, budowli i innych

⁴⁰ AIPN, 1405/320, Porozumienie między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich o środkach podjętych w zakresie podwyższenia gotowości bojowej wojsk, Moskwa, 25 II 1967 r., k. 2–5.

urządzeń, jak też przeprowadzać ich bieżące i kapitalne remonty. Przebudowa i zmiana urzędzenia budynków i budowli miałyby się odbywać za obojną zgodą. Prowadzenie gospodarki leśnej w strefach zakazanych miało odbywać się zgodnie z zasadami prowadzenia gospodarki leśnej i myśliwskiej na terenach znajdujących się w czasowym wykorzystaniu przez Armię Radziecką z 25 lipca 1958 r. Zabezpieczenie utajnionych kanałów łączności telegraficznej i telefonicznej do Sztabu Generalnego WP (aparatura „ZAS”) oraz jednostek przewidzianych dla wzmocnienia ochrony spoczywać miało na polskiej stronie. Również łączność radiowa wykorzystywana w sytuacji awaryjnej miała odbywać się na oddzielnych kierunkach radiowych ustalonych przez Sztab Generalny WP. Każdorazowe wejście na teren obiektów oficerów WP miało być uzgadniane z ich dowódcą oraz odbywać się z przedstawicielem Dowództwa WP dopuszczonego do prac związanych z zabezpieczeniem obiektów. Ustalono też, że każdorazowe rozwiązywanie pojawiających się problemów miało być rozpatrywane i rozwiązywane przez szefa Sztabu Generalnego WP i dowódcę Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej⁴¹.

W każdym obiekcie zaprojektowano dwie strefy. Na terenie obiektu technicznego planowano wybudować dwa umocnione składy specjalne z pomieszczeniem do „prac programowych”, czyli do konserwacji przechowywanych ładunków jądrowych. Ponadto powstać miały dwa składy materiałów wybuchowych i środków detonujących, dwie specjalne studnie – schowki do wykorzystanych materiałów odpadkowych oraz wokół strefy specjalnej ogrodzenie specjalne typu „Sosna”. Na terenie administracyjno-gospodarczym miały powstać: budynek dla pomieszczenia sztabu, węzła łączności, koszar dla 120 żołnierzy, internat na 15 miejsc i izba chorych dla 10 osób. Ponadto budynek kuchenne-stołowy ze stołówką dla 120 żołnierzy (z funkcją sali kinowej) oraz kawiarenką i kasynem oficerskim na 20 miejsc. Do budynków pomocniczych w strefie administracyjno-gospodarczej należały: wartownia dla 10 posterunków z biurem przepustek, aresztem i pomieszczeniem do kierowania ogrodzeniem specjalnym, punkt kontroli technicznej, garaż z 50 stanowiskami (w tym 25 stanowisk ogrzewanych) oraz wiaty dla samochodów, budynki mieszkalne z 60 mieszkaniami, budynek gospodarczo-magazynowy, kotłownia z łaźnią, skład MPS. Ogrodzenie całego obiektu miał stanowić parkan żelbetonowy o wysokości 2,5 m i zasięgi z drutu kolczastego⁴².

⁴¹ AIPN, 1405/320, Protokół do Porozumienia między Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 25 lutego 1967 r., Warszawa, 28 II 1970 r., k. 3–6.

⁴² AIPN, 1405/324, Wykaz budynków i obiektów planowanych do budowy w każdym obiekcie specjalnym, k. 6–8.

Strona sowiecka miała dostarczyć do każdego z trzech obiektów po dwa komplety specjalnego wyposażenia technicznego przeznaczonego do kontroli, montażu i obsługi amunicji jądrowej. Miały to być aparatura i sprzęt kontrolno-pomiarowy oraz montażowy, specjalny sprzęt laboratoryjny, instrumenty, przyrządy, stoły i stelaże, specjalne urządzenia dźwigowe przeznaczone do przeładunku amunicji jądrowej (specjalne 3-tonowe podnośniki elektryczne)⁴³. Numerację obiektów określono w „Protokole w sprawie projektowania obiektów w rejonach 1, 2, 3”, podpisanym 13 marca 1967 r.⁴⁴ Całe przedsięwzięcie „Wisła” określono kryptonimem 3000, natomiast obiekt w rejonie nr 1 otrzymał kryptonim 3001 (później dodano nazwę geograficzną – Podborsko), obiekt w rejonie nr 2 otrzymał nazwę 3002 (później dodano nazwę geograficzną – Gródek), natomiast obiekt w rejonie nr 3 otrzymał nazwę 3003 (później dodano nazwę geograficzną – Trzemeszno Lubuskie). Przyjęte wówczas nazwy obowiązywały do końca funkcjonowania składów.

Budowa składów broni jądrowej na terytorium Polski

Budowę trzech składów broni jądrowej rozpoczęto w czerwcu–lipcu 1967 r., określono je jako obiekty łączności. Przy budowie zakładano bardzo ściśle przestrzeganie zabezpieczenia tajemnicy co do charakteru i przeznaczenia obiektów⁴⁵. Głównym inwestorem był Departament Służby Kwaterunkowo-Budowlanej WP oraz Szefostwo Wojsk Łączności MON, rolę inwestora zastępczego pełniło Biuro Studiów i Projektów Organizacji Robót, a inwestora bezpośredniego Zarząd Budownictwa Łączności. Przekazano je do eksploatacji Armii Radzieckiej na podstawie decyzji Polsko-Radzieckiej Komisji Państwowej powołanej zarządzeniem ministra obrony narodowej PRL nr 0042/oper z 8 sierpnia 1969 r., której przewodniczącym został szef Departamentu Służby Kwaterunkowo-Budowlanej WP gen. bryg. inż. Jarosław Słupski, a zastępcą przewodniczącego gen. mjr E. P. Jepifanow.

Obiekt 3001 – Podborsko zaczęto budować 27 czerwca 1967 r., a zakończono 21 sierpnia 1969 r. Prace budowlane prowadził 33 Pułk Inżynierijno-Budowlany z Gdyni, natomiast prace łącznościowe 2 Pułk Budownictwa Łączności ze Zgierza. Obiekt został przekazany stronie sowieckiej

⁴³ AIPN, 1405/324, Wykaz należności specjalnego wyposażenia technologicznego przeznaczonego do kontroli, montażu i obsługi amunicji jądrowej w składach specjalnych dostarczanego przez stronę radziecką, k. 8.

⁴⁴ *Ibidem*, Protokół w sprawie projektowania obiektów w rejonach 1, 2, 3, 13 III 1967 r., k. 3–5.

⁴⁵ *Ibidem*, Instrukcja o ochronie obiektów dla jednostek łączności, [podpisał szef Departamentu Służby Kwaterunkowo-Budowlanej WP płk Jarosław Słupski, zatwierdził, 6 VII 1967 r., szef Sztabu Generalnego WP gen. dyw. Wojciech Jaruzelski], k. 291 i n.

protokołem z 11 grudnia 1969 r.⁴⁶ Przekazującym był płk Stanisław Kokodyniak dowódca 33 Pułku Inż.-Bud., natomiast przejmował dowódca jednostki mającej eksploatować obiekt ppłk inż. W. J. Majorow. W radzieckiej nomenklaturze jednostka otrzymała numer 01959 Dobrowo i nazwę maskującą – 2014 Skład Artyleryjski. Obiekt zajmował powierzchnię 180 ha, z czego powierzchnię 110 ha ogrodzono podwójnym ogrodzeniem z drutu kolczastego. Koszt budowy wyliczony przez Departament Służby Kwaterunkowo-Budowlanej WP wyniósł 68 340 000 zł, a po odliczeniu sumy 5 769 000 zł kosztu materiałów dostarczonych przez stronę radziecką wydatki po stronie polskiej zamknęły się sumą 62 571 000 zł⁴⁷.

Obiekt 3002 – Gródek, zaczęto budować 24 lipca 1967 r., a zakończono 17 października 1969 r. Prace budowlane prowadził 31 Pułk Inżynieryjno-Budowlany z Piły, a prace łącznościowe 2 Pułk Budownictwa Łączności. Obiekt został przekazany stronie sowieckiej protokołem z 11 grudnia 1969 r.⁴⁸ Przekazującym był dowódca 31 Pułku Inż.-Bud. płk inż. Józef Lorenz, a przejmującym ppłk inż. M.I. Gorbań. W radzieckiej nomenklaturze jednostka otrzymała numer 85918 Sypniewo i nazwę maskującą – 3016 Skład Sprzętu Pancernego. Obiekt zajmował powierzchnię 147 ha, z czego powierzchnię 91 ha ogrodzono podwójnym ogrodzeniem z drutu kolczastego. Koszt budowy wyliczony przez Departament Służby Kwaterunkowo-Budowlanej WP wyniósł 64 233 000 zł, a po odliczeniu sumy 5 761 000 zł kosztu materiałów dostarczonych przez stronę radziecką wydatki po stronie polskiej zamknęły się sumą 58 451 000 zł⁴⁹.

Obiekt 3003 – Trzemeszno Lubuskie zaczęto budować 24 lipca 1967 r., a zakończono budowę 17 października 1969 r. Prace budowlane prowadził 27 Pułk Inżynieryjno-Budowlany z Gniezna, a prace łącznościowe 2 Pułk Budownictwa Łączności. Obiekt został przekazany stronie radzieckiej protokołem z 11 grudnia 1969 r.⁵⁰ Przekazującym był dowódca 27 Pułku Inż.-Bud. płk inż.

⁴⁶ AIPN, 1405/322, Protokół państwowej komisji odbioru i przekazania do eksploatacji zakończonej budowy obiektu „3001” z 11 XII 1969 r. [Zatwierdzony przez ministra obrony narodowej PRL gen. broni Wojciecha Jaruzelskiego 12 XII 1969 r., a przez ministra obrony narodowej ZSRR marsz. Andrieja Greczko 30 I 1970 r.], k. 233–235.

⁴⁷ *Ibidem*, Zestawienie kosztów zamówienia 3001, k. 322.

⁴⁸ AIPN, 1405/322, Protokół państwowej komisji odbioru i przekazania do eksploatacji zakończonej budowy obiektu „3002” z 11 XII 1969 r. [Zatwierdzony przez ministra obrony narodowej PRL gen. broni Wojciecha Jaruzelskiego 12 XII 1969 r., a przez ministra obrony narodowej ZSRR marsz. Andrieja Greczko 30 I 1970 r.], k. 144 i n.

⁴⁹ *Ibidem*, Zestawienie kosztów zamówienia 3002, k. 300.

⁵⁰ *Ibidem*, Protokół państwowej komisji odbioru i przekazania do eksploatacji zakończonej budowy obiektu „3003” z 11 XII 1969 r. [Zatwierdzony przez ministra obrony narodowej PRL gen. broni Wojciecha Jaruzelskiego 12 XII 1969 r., a przez ministra obrony narodowej ZSRR marsz. Andrieja Greczko 30 I 1970 r.], k. 50 i n.

Antoni Żołądź, a przejmującym ppłk inż. W.A. Czernyszow. W radzieckiej nomenklaturze jednostka otrzymała numer 87648 Templewo i nazwę maskującą – 3045 Skład Łączności⁵¹. Obiekt zajmował powierzchnię 140 ha, z czego powierzchnię 99 ha ogrodzono podwójnym ogrodzeniem z drutu kolczastego. Koszt budowy wyliczony przez Departament Służby Kwaterunkowo-Budowlanej WP wyniósł 65 998 000 zł, a po odliczeniu sumy 9 120 000 kosztu materiałów dostarczonych przez stronę radziecką, wydatki po stronie polskiej zamknęły się sumą 56 877 000 zł⁵².

Pełna nazwa składów brzmiała: Polowa Techniczna Baza Rakietowa, a wybudowane składy podporządkowano pod względem operacyjnym szefowi I Oddziału Sztabu Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej, pod względem technicznym 12 Głównemu Zarządowi Ministerstwa Obrony ZSRR, który odpowiadał za przechowywanie broni jądrowej przeznaczonej dla wszystkich rodzajów sił zbrojnych ZSRR.

Wykorzystanie składów broni jądrowej

Zagadnienie przechowywania broni jądrowej na terytorium Polski było jedną z największych tajemnic wojskowych PRL; zatwierdzony przez ministra obrony narodowej marsz. Spychalskiego 15 listopada 1966 r. „Wykaz osób znających w pełnym zakresie treść zadania specjalnego pod kryptonimem «Wisła»” obejmował 12 osób i każdorazowa zmiana w wykazie wymagała decyzji ministra bądź szefa Sztabu Generalnego⁵³. W 1986 r. byli to następujący generałowie WP: gen. armii Florian Siwicki – minister obrony narodowej, gen. broni Antoni Jasiński – zastępca ministra obrony narodowej ds. ogólnych, gen. broni Józef Użycki – szef SG WP, gen. broni Zbigniew Nowak – główny inspektor techniki WP, gen. broni Wojciech Barański – szef Głównego Zarządu Szkolenia Bojowego, gen. bryg. Henryk Szumski – zastępca szefa SG WP ds. Operacyjnych, gen. dyw. Tadeusz Kuśnierski – zastępca głównego inspektora techniki, szef Sztabu Służb Technicznych, gen. bryg. Włodzimierz Kwaczeniuk – dowódca Wojsk Rakietowych i Artylerii, gen. bryg. Franciszek Puchała – szef Zarządu Operacyjnego SG WP, gen. bryg. Edward Ogrodowicz – szef Służby Uzbrojenia i Elektroniki WP⁵⁴. Dokumentacja operacji „Wisła” była przechowywana przez zastępcę szefa SG WP ds. Operacyjnych i udostępniana jedynie

⁵¹ AIPN, 1405/322, Odrębna notatka, k. 277. Pojawia się również informacja, że w latach osiemdziesiątych obiekty nosiły wspólną nazwę maskującą – „Ruchoma Samochodowa Baza Remontowo-Techniczna”.

⁵² *Ibidem*, Zestawienie kosztów zamówienia 3002, k. 300.

⁵³ AIPN, 1405/320, Wykaz osób znających w pełnym zakresie treść zadania specjalnego pod kryptonimem „Wisła”, 15 XI 1966 r., k. 2.

⁵⁴ AIPN, 1405/322, Wykaz generałów dopuszczonych do dokumentów, 1986 r., k. 413–414.

w wyjątkowych sytuacjach⁵⁵. Po zakończeniu prac budowlanych na mocy zarządzenia szefa SG WP z 21 marca 1970 r. zaprzestano prowadzić jakąkolwiek korespondencję oraz sporządzanie dokumentów z wykazywaniem treści, jak i oznaczeń „zamierzenia 3000”. Dokonano zniszczenia wszelkich dokumentów, które utraciły swoją przydatność, a te, które należało nadal przechowywać miało zebrać w jeden pakiet i przechowywać wyłącznie w instytucjach centralnych MON. Pełnomocnikowi rządu do spraw pobytu Wojsk Radzieckich w Polsce miało przekazać jedynie dane niezbędne do określenia wysokości czynszu dzierżawnego⁵⁶.

W czasie budowy obiektów zakładano, że w składach powinno być przechowywanych po trzy głowice jądrowe na każdą wyrzutnię rakiet operacyjno-taktycznych i taktycznych oraz po jednej bombie na każdy samolot-nosiciel⁵⁷. Dane dotyczące ilości i rodzaju składowanych środków jądrowych są niepełne i dotyczą lat osiemdziesiątych. 1 stycznia 1986 r. w trzech magazynach broni specjalnej składowano odpowiednio:

- Obiekt 3001 Dobrowo 60 głowic jądrowych;
- Obiekt 3002 Gródek 62 głowice jądrowe;
- Obiekt 3003 Templewo 56 głowic jądrowych.

Według środków przenoszenia było to odpowiednio: dla rakiet operacyjno-taktycznych systemu 2K72 „Elbrus” (15 głowic o mocy 500 kt, 19 głowic o mocy 200 kt, 23 głowice o mocy 50 kt), dla zestawu rakiet taktycznych 2K52 „Luna-M” (26 głowic o mocy 200 kt, 60 głowic o mocy 10 kt). W składach znajdowało się również 36 jądrowych bomb lotniczych (2 o mocy 200 kt, 24 o mocy 15 kt, 10 o mocy 0,5 kt) oraz w Obiekcie 3002 dodatkowo 16 pocisków jądrowych dla armat samobieżnych 203 mm 2S7 Pion⁵⁸.

Bardziej szczegółowe dane znajdują się w tzw. upoważnieniach wystawionych dla oficerów WP mających przejąć składowane środki jądrowe w razie wybuchu konfliktu zbrojnego. Upoważnienia te nie mają daty wystawienia, pochodzą z okresu około 1986 r.

W Obiekcie 3001 Dobrowo przechowywano odpowiednio dla:

- operacyjno-taktycznego kompleksu raketowego 9K72 „Elbrus”: 5 głowic jądrowych z ładunkiem RA 104 o mocy 50 kt, 5 głowic jądrowych

⁵⁵ AIPN, 1405/320, k. 3. Każdorazowo w momencie przejęcia obowiązków zastępcy szefa SG WP ds. operacyjnych dokumentacja była przekazywana osobiście przez zdającego obowiązki. Przykładowo 1 II 1986 r. zdał ją gen. dyw. Waław SzklarSKI, a przejął gen. bryg. Franciszek Puchała. Od niego z kolei przejął ją 17 III 1990 r. gen. bryg. Marian Robelek.

⁵⁶ AIPN, 1405/322, Zarządzenie szefa SG WP nr 022/oper z 21 III 1970 r. w sprawie trybu postępowania z dokumentami dotyczącymi zamierzenia „3000”, k. 287–289.

⁵⁷ *Ibidem*, Pismo marsz. ZSRR Andrieja Greczko do ministra obrony narodowej PRL marsz. Mariana Spychalskiego z 5 VIII 1967 r., k. 453.

⁵⁸ CAW, 18841/01/58, Stan sił wydzielanych do ZSZ UW na 1 I 1986 r., b.p.

- z ładunkiem RA 104-01 o mocy 100 kt, 7 głowic termojądrowych z ładunkiem RA 104-02 o mocy 500 kt;
- taktycznego kompleksu raketowego 9K52 „Łuna-M”: 13 głowic z ładunkami jądrowymi AA 38 o mocy do 100 kt, 18 głowic z ładunkami jądrowymi AA 52 o mocy od 3 do 20 kt;
- bomb lotniczych: 12 sztuk bomb jądrowych RN-40, 1 bombę jądrową RN-41, 3 bomby jądrowe RN 28-2⁵⁹.

W Obiekcie 3002 Gródek przechowywano odpowiednio dla:

- operacyjno-taktycznego kompleksu raketowego 9K72 „Elbrus”: 6 głowic jądrowych z ładunkiem RA 104 o mocy 50 kt, 10 głowic jądrowych z ładunkiem RA 104-01 o mocy 100 kt, 9 głowic termojądrowych z ładunkiem RA 104-02 o mocy 500 kt;
- taktycznego kompleksu raketowego 9K52 „Łuna-M”: 20 głowic z ładunkami jądrowymi AA 52 o mocy od 3 do 20 kt;
- armat samobieżnych 2S7 Pion: 16 pocisków artyleryjskich 3W67⁶⁰.

W Obiekcie 3003 Templewo przechowywano odpowiednio dla:

- operacyjno-taktycznego kompleksu raketowego 9K72 „Elbrus”: 3 głowice jądrowe z ładunkiem RA 104 o mocy 50 kt, 4 głowice jądrowe z ładunkiem RA 104-01 o mocy 100 kt, 7 głowic termojądrowych z ładunkiem RA 104-02 o mocy 500 kt;
- taktycznego kompleksu raketowego 9K52 „Łuna-M”: 13 głowic z ładunkami jądrowymi AA 38 o mocy do 100 kt, 22 głowice z ładunkami jądrowymi AA 52 o mocy od 3 do 20 kt;
- bomb lotniczych: 12 sztuk bomb jądrowych RN-40, 1 bombę jądrową RN-41, 5 bomb jądrowych RN 28-2⁶¹.

W czasie ogłoszenia stanu alarmu bojowego przekazanego przez Naczelne Dowództwo ZSZ Układu Warszawskiego składowane ładunki i głowice miały być przejęte w uprzednio ustalonych miejscach przez specjalistyczne jednostki WP – Polowe Techniczne Bazy Raketowe i dostarczone w rejonny zgrupowań wyrzutni raketowych już przez stronę polską. W związku z tym ustalono, że Obiekt 3001 będzie obsługiwany przez 18 Polową Techniczną Bazę Raketową, działającą na rzecz 1 Armii WP, Obiekt 3002 miał współpracować z 21 Polową Techniczną Bazą Raketową 4 Armii WP oraz z 15 Polową Techniczną Bazą Raketową działającą na rzecz Frontowej

⁵⁹ AIPN, 1405/322, Upoważnienie do pobrania z JW 01959 wymienionych środków jądrowych, k. 404.

⁶⁰ *Ibidem*, Upoważnienie do pobrania z JW 85918 wymienionych środków jądrowych, k. 406.

⁶¹ *Ibidem*, Upoważnienie do pobrania z JW 87648 wymienionych środków jądrowych, k. 405.

Brygady Artylerii, natomiast Obiekt 3003 miał być obsługiwany przez 11 Polową Techniczną Bazę Raketową 2 Armii WP⁶².

Zagadnienie przechowywania broni jądrowej na terytorium Polski nie byłoby pełne bez odniesienia do szerszego kontekstu sytuacji wojskowo-politycznej w Europie. Podobne decyzje co do Polski podjęto na kierowniczym szczepku Zjednoczonego Dowództwa Układu Warszawskiego w odniesieniu do innych państw-członków Układu Warszawskiego. Analogiczne obiekty powstały w Czechosłowacji, gdzie rok wcześniej niż w Polsce, 15 grudnia 1965 r. minister obrony narodowej Czechosłowacji gen. Bohumir Lomsky zawarł wraz z ministrem obrony narodowej ZSRR marsz. Greczko umowę o „Przedsięwzięciach w celu zwiększenia gotowości bojowej wojsk rakietowych”. Na jej podstawie, w ramach operacji „Javor”, miały zostać wybudowane do 1967 r. trzy obiekty, w których miały być przechowywane środki jądrowe⁶³. Obiekty te zostały wybudowane na terenach poligonów Jince, Mimon i Bilina w zachodnich Czechach do końca 1969 r. Także na terytorium Bułgarii zbudowano trzy tego typu obiekty, a w Niemieckiej Republice Demokratycznej i na Węgrzech powstały po dwa analogiczne obiekty⁶⁴. Pomimo pilnie strzeżonej tajemnicy już w końcu lat siedemdziesiątych lokalizacja wszystkich składów uzbrojenia jądrowego na terytorium krajów Układu Warszawskiego była znana Centralnej Agencji Wywiadowczej USA.

Również na terenie Polski znajdowały się składy – Techniczne Bazy Raketowe – podporządkowane Północnej Grupie Wojsk Armii Radzieckiej. W jej skład wchodziła 114 Gwardyjska Brygada Raketowa stacjonująca w Bornem-Sulinowie oraz dwa dywizjony rakiet taktycznych wchodzące w skład 20 i 90 Dywizji Pancerniej. Miały one analogiczne uzbrojenie jak raketowe jednostki WP, kompleksy operacyjno-taktyczne 9K72 „Elbrus” oraz taktyczne 9K52 „Łuna-M” (zastąpione w drugiej połowie lat osiemdziesiątych kompleksami „Toczka”). Jednostki te zabezpieczały w rakiety oraz głowice Polowe Techniczne Bazy Raketowe w: Strachowie, Białogardzie, Bornem-Sulinowie i Duninowie. Czy przechowywano w nich okresowo, czy na stałe broń jądrową, nie wiadomo, natomiast na pewno skład broni jądrowej znajdował się w Wiechlicach koło Szprotawy. Była to JW 66593 przechowująca bomby jądrowe dla 149 Dywizji Lotnictwa Bombowego 4 Armii Lotniczej. Dywizja ta w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych miała na wyposażeniu m.in. samoloty Su-7, a od końca lat siedemdziesiątych posiadała taktyczne samoloty bombowe Su-24, przystosowane głównie do przenoszenia taktycznych ładunków jądrowych.

⁶² AIPN, 1405/322, Notatki odręczne gen. Franciszka Puchały, k. 422.

⁶³ P. Lunak, *Planovani nemyslitelneho. Ceskoslovenske valecne plany 1950–1990*, Praha 2007, s. 228–232.

⁶⁴ *Warsaw Pact Forces opposite NATO*, 31 I 1979 r., <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/1979-01-31a.pdf> (dostęp 10 V 2016 r.), s. 46.

Nie wiadomo dokładnie, kiedy wycofano broń jądrową z terytorium Polski. Pewną przesłanką może być wypowiedź ówczesnego sekretarza generalnego NATO Manfreda Woernera, który 13 września 1990 r., na rok przed oficjalnym rozwiązaniem Układu Warszawskiego, poinformował o wykreśleniu obiektów na terytorium Polski z listy celów uderzeń jądrowych NATO. Oficjalnie tajemnica składowania na terytorium Polski broni jądrowej została ujawniona 7 kwietnia 1991 r. przez dowódcę Północnej Grupy Wojsk ZSRR gen. Wiktora Dubynina, kiedy to przyznał, że na terytorium Polski była przechowywana broń jądrowa, a dopiero 29 października 1992 r. potwierdził to rzecznik polskiego MON⁶⁵. Same obiekty zostały zwrócone stronie polskiej w 1992 r. i po przeprowadzeniu badań radiologicznych zostały przekazane nowym użytkownikom. Obiekt 3001 w Podborsku (Dobrowo) przejęto 10 czerwca 1992 r.⁶⁶, przekazany został MON i był wykorzystywany przez 2 Batalion Zabezpieczenia Stanowiska Dowodzenia MW z Kołobrzegu z przeznaczeniem na zapasowe stanowisko dowodzenia Marynarki Wojennej RP o kryptonimie „Andromeda”⁶⁷. W 2005 r. został z kolei przekazany Ministerstwu Sprawiedliwości, które w jego części zlokalizowało Zakład Karny. Oba schrony „atomowe” później wydzielono i 10 września 2016 r. w dość dobrze zachowanych obiektach otwarto Muzeum Zimnej Wojny, filię Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu. Jest to obecnie jedyny obiekt operacji „Wisła” zachowany i udostępniany do zwiedzania. Natomiast obiekty zaplecza technicznego i koszarowe nadal pozostają w gestii Ministerstwa Sprawiedliwości.

Obiekt 3002 w Gródku (Sypniewo) przekazano stronie polskiej 26 maja 1992 r.⁶⁸ Znalazł się w dyspozycji Lasów Państwowych. Taki sam los spotkał Obiekt 3003 w Trzemesznie, który przekazano stronie polskiej 20 sierpnia 1992 r. Obiekty pozbawione ochrony zostały rozgrabione, wywieziono m.in. kilkudziesięciotonowe wrota i wszystkie elementy stalowe, bez żadnej reakcji nominalnych administratorów. W późniejszym okresie Lasy Państwowe rozebrały wszystkie budynki naziemne, a schrony zostały zasypane.

Zagadnienie przechowywania broni jądrowej na terytorium Polski jest jednym z ciekawszych wydarzeń związanych z okresem zimnej wojny i funkcjonowaniem sił zbrojnych w warunkach braku suwerenności PRL. Odgrywało także ogromną rolę w planowaniu operacyjnym użycia ich pierwszorzutowego elementu – Frontu Nadmorskiego w warunkach wojny

⁶⁵ K. Dubiński, I. Jureczko, *Oko Pentagonu...*, s. 43.

⁶⁶ Archiwum Akt Nowych, Biuro Pełnomocnika Rządu PRL ds. pobytu Wojsk Radzieckich w Polsce, sygn. 234, Wykaz nieruchomości przejętych od Armii Radzieckiej, k. 21.

⁶⁷ Na terenie obiektu 3001 stacjonowała wydzielona kompania 2 Batalionu Zabezpieczenia Stanowiska Dowodzenia MW.

⁶⁸ *Ibidem*, k. 27.

jądrowej. Nie można zapominać, że wydano ogromne sumy na budowę systemu schronów jądrowych oraz zakupiono i utrzymywano w gotowości bojowej sprzęt raketowy służący realizacji celów imperialnych ZSRR, będących w jaskrawej sprzeczności z polskim interesem narodowym.

STRESZCZENIE

Paweł Piotrowski, Operacja „Wisła”. Broń jądrowa na terytorium Polski

Tematem artykułu jest zagadnienie przechowywania broni jądrowej na terytorium Polski. Wiąże się to z wprowadzeniem do uzbrojenia Wojska Polskiego w pierwszej połowie lat sześćdziesiątych taktycznych i operacyjno-taktycznych kompleksów raketowych. Ich podstawowym zadaniem było przenoszenie głowic z ładunkami jądrowymi. W ówczesnej doktrynie wojennej Układu Warszawskiego i NATO, taktycznej broni jądrowej przyznano podstawową rolę w porażeniu ogniowym wojsk i obiektów o znaczeniu strategicznym przeciwnika. Z uwagi na skomplikowane zasady transportu i przechowywania taktycznej broni jądrowej, w połowie lat sześćdziesiątych podjęto decyzję o lokalizacji na terenie PRL trzech składów broni jądrowej z przeznaczeniem na przechowywanie ładunków jądrowych dla jednostek raketowych i lotnictwa Sił Zbrojnych PRL. Do końca lat sześćdziesiątych obiekty te wybudowano i przekazano do eksploatacji specjalnym jednostkom Armii Radzieckiej. Przedsięwzięcie to otrzymało kryptonim „Wisła” i stanowiło najpilniej strzeżoną tajemnicę, którą ujawniono dopiero w połowie pierwszej dekady XXI w.

Słowa kluczowe: Wojsko Polskie, Układ Warszawski, broń jądrowa, operacja „Wisła”, broń raketowa, PRL, Sztab Generalny, Północna Grupa Wojsk Armii Radzieckiej, Kukliński, plany operacyjne WP

SUMMARY

Paweł Piotrowski, Operation „Vistula”. Nuclear weapon in the Polish territory

The article is devoted to the issue of storing nuclear weapons in the Polish territory. It is connected with the implementation of tactical and operational-tactical rocket complexes to the weaponry of the Polish Army in the first half of the 1960s. The main task of these complexes was to transfer nuclear warheads. In the Warsaw Pact' and NATO's war doctrine of the time, tactical nuclear weapons were recognized as playing the primary role in striking the enemy's armies and objects of strategic importance. Because of the complicated rules of transporting and storing tactical nuclear weapons, it was decided in the mid-1960s to locate three nuclear weaponry depots in the Polish territory to keep the weapons for the rocket units and air forces of the Polish People's Republic Army. By the end of the decade, these

structures were built and handed over for usage to the special units of the Soviet Army. The project got the code name “Vistula” and was the best-guarded secret that had not been revealed until the first decade of the 21st century.

Keywords: Polish Army, Warsaw Pact, nuclear weaponry, operation “Vistula”, rocket weapons, Polish People’s Republic, the General Staff, the North Group of the Soviet Army, Ryszard Kukliński, Polish Army’s operation plans

РЕЗЮМЕ

Павел Пётровски. Операция „Висла”. Ядерное оружие на территории Польши

Тема статьи – проблема хранения ядерного оружия на территории Польши. Это связано с введением в вооружение польской армии в первой половине 60-х гг. тактических и оперативно-тактических ракетных комплексов. Их основным заданием был перенос ядерных боеголовок. В то время в военной доктрине Варшавского Договора и НАТО именно тактическому ядерному оружию была приписана основная роль в огневом поражении войск и объектов стратегического значения противника. Из-за сложностей с транспортировкой и хранением тактического ядерного оружия в середине 60-х было принято решение о создании на территории Польской Народной Республики трех складов ядерного оружия с целью хранения ядерных зарядов для ракетных единиц и авиации Вооруженных сил ПНР. К концу 60-х гг эти объекты были построены и переданы в эксплуатацию специальным единицам Советской Армии. Это событие получило название „Висла” и стало наиболее охраняемой тайной, которая была рассекречена лишь в середине первой декады XXI в.

Ключевые слова: Войско Польское, Варшавский Договор, ядерное оружие, операция „Висла”, ракетное оружие, Польская Народная Республика, Генеральный Штаб, Северная группа советских войск, Куклинский, оперативные планы Польской Армии